

dr hab. Michał Głowacki
Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii
Uniwersytet Warszawski
ul. Bednarska 2/4
00-310 Warszawa
E-mail: michal.glowacki@uw.edu.pl

Warszawa, 5.07.2019 r.

**RECENZJA PRACY DOKTORSKIEJ MGR PAWŁA ŁOKICIA
PT. „PRAKTYKI UPRAWIANIA ZAWODU DZIENNIKARZA W ŚRODOWISKU
NOWYCH MEDIÓW”**

Promotor: prof. UAM dr hab. Dorota Piontek

Promotor pomocniczy: dr Szymon Ossowski

Przedstawiona do recenzji praca doktorska wpisuje się w dynamicznie rozwijający się nurt badań nad współczesną zmianą w dziennikarstwie. Rozwój zaawansowanych technologii (*high tech*) i mediów spowodował nieodwracalne zmiany społeczne, wpływając jednocześnie na pracę dziennikarzy. Media społecznościowe, wirtualna rzeczywistość, sztuczna inteligencja, *smart* technologie, algorytmy, Big Data umożliwiają obywatelom m.in. udział w tworzeniu treści, ‘dzielenie się’, ‘lubienie’, rekomendowanie, a także personalizację/indywidualizację i możliwość współdecydowania o strategiach rozwoju mediów. Wszystko to, w powiązaniu z fenomenem dziennikarstwa obywatelskiego, otwartej innowacji i finansowania społecznościowego, stanowi wyzwanie dla mediów tradycyjnych, które stale poszukują sposobów na dostosowanie się i adaptację do zmian na rynku medialnym. Poszukiwanie odpowiednich rozwiązań stanowi dla nich wyzwanie organizacyjne (struktury organizacyjne, zarządzanie treścią, finansowanie), które wiąże się także z koniecznością wdrażania praktyk nastawionych na coraz większą interakcję i rozwój społeczności wirtualnych. Radio, prasa i telewizja traktują nowe media najczęściej jako ‘przedłużenie’ działalności mediów tradycyjnych, czego przykładem są internetowe platformy informacyjne, VOD oraz wykorzystywanie mediów społecznościowych (np. Facebook, Twitter) do budowania dialogu i więzi z publicznością.

W tym kontekście każda próba zbadania dynamiki i efektów zmian we współczesnym dziennikarstwie jest ważna, zarówno z punktu widzenia rozwoju praktyki dziennikarskiej, jak i erozji klasycznych koncepcji komunikowania masowego. Dostrzegając lukę w badaniach w tym zakresie mgr Paweł Łokić podejmuje ważną próbę analizy praktyk dziennikarskich w środowisku nowych mediów, zauważając słusznie, że „dziennikarstwo stanęło przed problemem określenia swojej roli w nowej przestrzeni komunikacyjnej, w której odbiorcy nie stanowią zróżnicowanej masy o niskim poziomie wymiany doświadczeń i niewielkiej interakcji” (s. 10).

Cel i przedmiot badań

Głównym celem pracy jest „opisanie i charakterystyka zmian, które nowe media wnoszą do systemu współczesnych mediów masowych, ze szczególnym uwzględnieniem praktyk uprawiania dziennikarstwa” (s. 7). Zgodnie z przyjętymi założeniami, Autor bada zmiany technologiczne i społeczne oraz ich wpływ na współczesną pracę dziennikarza (s. 8). W realizacji celu głównego mają pomóc doprecyzowane we wstępie cele szczegółowe, które dotyczą „retrospektywnej analizy dziennikarstwa w przestrzeni społeczno-politycznej i naukowej” (s. 8), a także określenia roli nowych mediów w mediach tradycyjnych i „we współczesnej sferze publicznej” (s. 8). Na pierwszy rzut oka nie jest zatem jasne, czy prezentowana analiza dotyczy historii, teraźniejszości czy scenariuszy rozwoju mediów tradycyjnych w erze cyfrowej. Dodatkowo, Autor w innym miejscu dowodzi, że „głównym celem niniejszej pracy jest omówienie praktycznych aspektów praktyk dziennikarskich we współczesnych mediach masowych” (s. 114). Autor ma świadomość, że przyjęcie ogólnych celów i założeń pracy niesie za sobą możliwość zastosowania wielu perspektyw badawczych, co paradoksalnie wiąże się także z koniecznością uwzględnienia szeregu ograniczeń.

Przyjęcie rozbudowanej formuły wynika najpewniej z jeszcze jednego celu pracy, jakim jest usystematyzowanie wiedzy i poszukiwanie nowego paradygmatu w nauce. Autor w wielu miejscach zauważa, że dynamika zmian w mediach, polegająca na stałym ścieraniu się ‘starego’ z ‘nowym’, wpływa na konieczność aktualizacji klasycznych koncepcji teoretycznych „w tworzącym się na naszych oczach paradygmacie nowych mediów (czymkolwiek ten paradygmat jest)” (s. 72). Poszukiwanie paradygmatu koncentruje się na nowych mediach, w tym w szczególności mediach, które powstały w wyniku rozwoju internetu. Z drugiej strony, przedmiot badań stanowi także praktyka dziennikarska w kontekście wyzwań i zadań, jakie mają realizować dziennikarze w społeczeństwie demokratycznym. W istocie rozbudowany przegląd wybranych koncepcji teoretycznych jest zestawiony z próbą empirycznego usystematyzowania wybranych sposobów wykorzystywania nowych mediów przez wskazane media i dziennikarzy (s. 264–267). Prezentowane w ostatnim rozdziale badanie empiryczne ma

pokazać na konkretnych przykładach w jaki sposób nowe media (np. blogi i media społecznościowe) rozszerzyły pole działania mediów i dziennikarzy.

Pytania i hipotezy badawcze

Cele i założenia są realizowane z wykorzystaniem wskazanych w pracy hipotez i pytań badawczych. O hipotezach badawczych Autor wspomina już we wstępie, gdzie prezentuje hipotezę główną oraz dwie hipotezy pomocnicze. Hipoteza główna, która zakłada, że „pojawienie się nowych mediów zmienia praktykę uprawiania zawodu dziennikarza” (s. 11) jest dość ogólna i oczywista. Podobnie w przypadku hipotez pomocniczych, zakłada się m. in., że w obliczu rozwoju nowych technologii i mediów zmiany ulegają kompetencje pracowników mediów, a aktywność dziennikarska nie stanowi już wyłącznie domeny pracowników organizacji medialnych. Założenie, zgodnie z którym tworzenie treści może być realizowane także przez obywateli i poza organizacją medialną stanowi bardziej o kontekście, niż o twierdzeniu które jest w badaniu weryfikowane.

Problem ogólności postawionych w pracy hipotez badawczych rozwiązuje poniekąd lista pytań badawczych, które dodatkowo stanowią punkt odniesienia i podstawę dla zrozumienia struktury pracy. Lista pytań ogólnych, które dotyczą kolejno zmiany w mediach, zmiany w dziennikarstwie oraz zmiany w praktyce wykonywania zawodu dziennikarza (s. 12–15) jest uzupełniona o pytania szczegółowe, które są związane z przeprowadzonym badaniem empirycznym. Dokonując przeglądu praktyk stosowanych przez wybraną grupę dziennikarzy, Autor pyta m.in. o różnice w sposobach publikowania treści w nowych i ‘starych’ mediach, i wykorzystywanie mediów społecznościowych przez dziennikarzy (s. 217–220). Pytania o praktyki dziennikarskie pojawiają się wyłącznie w rozdziale analitycznym (Rozdział V pt. „Badanie praktyk dziennikarskich we współczesnym środowisku mediów”). To może świadczyć o ich ‘pomocniczym’ charakterze i – w mojej ocenie – wymagałoby doprecyzowania/wyjaśnienia. W zakończeniu Autor odpowiada przede wszystkim na pytania główne i prezentuje argumenty, które świadczą o pozytywnej weryfikacji hipotez badawczych.

Struktura pracy

Praca jest spójna i logicznie uporządkowana. Rozbudowane podłoże teoretyczne, które jest prezentowane w czterech rozdziałach, stanowi wstęp do badań empirycznych w rozdziale piątym. W każdym rozdziale pojawia się krótkie podsumowanie wątków, które w danym fragmencie są poruszane. Dodatkowo, podsumowania pełnią funkcje ‘łącznika’, stanowiąc jednocześnie wprowadzenie do dalszych fragmentów pracy. Pozytywnie oceniam sposób, w jaki Autor nawiązuje do wcześniej poruszanych problemów. Autor prezentuje wysoki

poziom warsztatu zarówno w zakresie poprawności językowej, redakcji tekstu, jak i wiedzy o literaturze przedmiotu.

Źródła i podłoże teoretyczne

Rozdziały teoretyczne stanowią formę kompendium, w której Autor podejmuje próbę systematyzacji zróżnicowanych teorii i koncepcji badawczych. W pracy pojawiają się odwołania do historii mediów i dziennikarstwa. Szczegółowe omówienie etapów ewolucji i definicji mediów 3.0 skupia się na odwołaniu do prac międzynarodowych i krajowych badaczy, w tym m.in. publikacji D. Gillmora, M. Castellsa, K. Jakubowicza, B. McNaira, P. Levinsona, B. Dobek-Ostrowskiej i K. Jakubowicza. Zakres podłoża teoretycznego jest poszerzony o odwołania do koncepcji determinizmu technologicznego na podstawie klasycznych rozważań H. A. Innisa i M. McLuhana. Prezentowane teorie dotyczą również badań nad dziennikarstwem (np. publikacje M. Deuze i A. Chadwicka, T. Kononiuka), teorii komunikacji społecznej (np. publikacje H. Laswella), a także kontekstu współczesnych mediów – pojęcie procesów konwergencji i tabloidyżacji mediów.

Pojawia się zatem pytanie o konieczność prezentowania tak szerokiego kontekstu jako podłoża do zrealizowanych w pracy badań empirycznych. Jedną z możliwości byłoby ograniczenie liczby teorii na rzecz pogłębionej analizy praktyk i wielozadaniowości w dziennikarstwie. Na przykład, odwołując się do koncepcji *media workera*, Autor pomija pracę H. Ornebrinka pt. „Newsworkers. A Comparative European Perspective” (2016), w której dokonano analizy zmian w dziennikarstwie z uwzględnieniem przykładów z Polski. Podobnie, odwołanie się do wyników projektu pt. „Journalism in Change. Professional Journalistic Cultures in Russia, Poland and Sweden” pod redakcją G. Nygrena i B. Dobek-Ostrowskiej (2015) mogłoby pomóc w zrozumieniu i wyjaśnieniu praktyk dziennikarskich. Na przykład w artykule pt. „New Tools for Old Practices? The Journalistic Profession in the Context of Interactive Participation” E. Johansson dokonuje w książce szczegółowej analizy sposobów wykorzystywania mediów społecznościowych w oparciu o wywiady pogłębione i badanie ankietowe.

Szeroka perspektywa badawcza była pewnie jednym z powodów określenia pola badawczego nowych mediów w oparciu o media internetowe. Z drugiej strony, uwzględnienie dodatkowych narzędzi i praktyk, które opierają się na algorytmach, systemach rekomendacji i *smart* rozwiązaniach wymagałoby odwołania się dodatkowych źródeł. Wszystko to powoduje, że historia nowych mediów skupia się na rozwoju mediów internetowych, co uniemożliwia

dokonanie pełnej analizy. Przegląd nowych mediów dotyczy tylko niektórych nowych mediów, takich jak Facebook, Twitter, Wikipedia (rozdział III) i YouTube (rozdział IV), a także wybranych aspektów rozwoju blogosfery (rozdział IV). W efekcie rozbudowane podłoże teoretyczne może zawężyć pole analizy i stosowanie pojęć.

Aparatura pojęciowa

Ważnym (choć wiążącym się na ogół z dużym ryzykiem) zadaniem jest podjęta w pracy próba zdefiniowania nowych mediów. Zarówno w środowisku praktyków jak i przedstawiciele nauki nie udało się dotąd wypracować uniwersalnej definicji. Termin nowe media jest używany tutaj w odniesieniu do mediów online. Zdaniem Autora, „internet jest medium, w którym „zawierają się” nowe media. Dlatego też w niniejszej pracy, wzorem innych badaczy, pojęcie to będzie traktowane synonimicznie z nowymi mediami, o ile nie zaznaczono inaczej” (s. 22). W pytaniach badawczych pojawia się odwołanie do „nowoczesnych technologii”, choć w pracy nie ma jednoznacznego wskazania czy media i technologie są rozumiane w ten sam sposób? W pracy pojawiają się także pojęcia mediów masowych i komunikacji masowej. Te wiązane są przede wszystkim z działalnością mediów tradycyjnych, czyli takich które powstały przed erą upowszechnienia internetu. Z drugiej strony, komunikacja masowa jest także używana w kontekście obecnych przemian, gdzie pojęcia takie jak media masowe i bierny odbiorca nie mają już przełożenia praktycznego na współczesność, chociażby ze względu na personalizację, indywidualizację i wykorzystywanie danych. Mamy zatem do czynienia z mogącym budzić kontrowersje splotem pojęć, takich jak na przykład „Komunikacja masowa w nowych mediach” (rozdział I.4). W innych miejscach Autor dowodzi, że „rola masowych środków przekazu w procesie komunikowania masowego uwidacznia się również w dwóch modelach użytkowania mass mediów” (s. 59) i że mamy do czynienia ze „współczesną komunikacją masową” (s. 4). Wprowadzenie tych pojęć miało zapewne umożliwić oddzielenie ‘starego’ od ‘nowego’, co zresztą stanowi przedmiot zrealizowanych badań empirycznych. Pozytywnie oceniam stosowanie pojęcia nowych mediów w odniesieniu do kontekstu społecznego. Autor zaważa, że „nowe media wykazują niebagatelną rolę w przemianach procesów produkcji, sposobów organizacji” (s. 136)” i że „wykazują potencjalną zdolność do wywoływania dogłębnych przemian społecznych, instytucjonalnych, a także formalno-prawnych” (s. 136). Wypracowanie bardziej klarownego stanowiska w sposobie używania pojęć oddaliłoby wizję krytyki, tym bardziej, że zdaniem wielu badaczy, wszystkie media są nowe (Jakubowicz, 2011).

Wyzwaniem dla badaczy jest także próba zdefiniowania współczesnego dziennikarstwa, co zauważa Autor wskazując na „globalnie panującą niejednorodność koncepcji samego dziennikarstwa” (s. 168). Dokonując przeglądu wybranych zagadnień związanych z historią dziennikarstwa, odwołując się także do problemów etyki zawodowej czy społecznej odpowiedzialności mediów. Pojęcie dziennikarstwa jest rozwijane na bazie podejścia prawniczego i pojawiającego się w tytule „zawodu dziennikarza”, choć na pierwszy plan wysuwa się perspektywa „uprawiania dziennikarstwa”, co wskazuje na działanie i praktykę. W celu usystematyzowania wiedzy Autor wprowadza pojęcie „praktyki dziennikarskiej w nowych mediach”, która miała posłużyć jako użyteczna operacyjnie definicja działalności komunikacyjnej w środowisku nowych technologii” (s. 214). Praktyką dziennikarską jest tutaj „działalność polegająca na publikowaniu w internecie autonomicznie opracowanych publikacji odpowiadających formom i gatunkom dziennikarskim właściwym dla mediów tradycyjnych” (s. 173). Należy w tym miejscu ocenić pozytywnie wkład Autora w rozwój koncepcji dziennikarstwa, choć zaproponowane określenie może znacznie ograniczać przeprowadzone badanie empiryczne. Na przykład, Autor przywołuje koncepcję profesjonalizmu dziennikarskiego, a jednocześnie proponuje uznać profesjonalizację „za kategorię drugorzędną – użyteczną na potrzeby tworzenia modelowego ujęcia zawodu, jednak nieodnoszącą się do samej praktyki jego wykonywania” (s. 170). Autor słusznie zauważa, że „podjęte tutaj rozważania nie wyczerpują tematu praktyki zawodowej w serwisach społecznościowych” (s. 213). Wyłączenie z pola analiz wskaźników związanych np. z autonomią (także w kontekście wyboru tematów i sposobów publikacji), edukacją i umiejętnościami obsługi nowych platform nie buduje pełnego obrazu sposobów wykorzystywania mediów internetowych w pracy dziennikarza. Dodatkowo, przyjęta przez Autora perspektywa uniemożliwia zbadanie rzeczywistych praktyk w newsroomie, tym bardziej, że na częstotliwość i charakter publikacji treści w nowych mediach wpływają też często czynniki organizacyjne i strukturalne, takie jak zarządzanie, czas i styl pracy, systemy motywacji, a także strategię organizacji medialnej w zakresie wykorzystywania nowych mediów i technologii. Ciekawe byłoby poznanie opinii Autora na temat znaczenia struktury i kultury organizacyjnej badanych mediów i tego, w jaki sposób mogły one wpłynąć na uzyskane wyniki badań?

Metodologia i badanie empiryczne

Mając na uwadze wprowadzone w pracy ograniczenia w zakresie nowych mediów i praktyki dziennikarstwa, badanie empiryczne skupia się na działalności ośmiu wybranych dziennikarzy

w mediach internetowych. Na podstawie materiałów zgromadzonych w okresie styczeń 2016–grudzień 2018 Autor bada aktywność wybranych przedstawicieli mediów o charakterze społeczno-politycznych i sportowych (s. 226). Ten klucz doboru materiału badawczego jest poprawny i wyjaśniony. Ponad 4000 opublikowanych materiałów jest badanych zarówno pod kątem publikacji treści w mediach nowych i tradycyjnych. W badaniu pojawiają się także elementy analizy porównawczej, które z założenia mają pokazać, że media społecznościowe poszerzają pole działalności dziennikarzy mediów tradycyjnych, którzy w efekcie mogą być określani mianem tzw. *media workerów*. Analiza ilościowa ukazuje także pewne tendencje w zakresie dominujących „kanałów przekazu” (np. s. 238), które są badane w odniesieniu do wykorzystywania prasy drukowanej, telewizji, radia, portali i blogów oraz wideo online. Z kolei badanie jakościowe jest ograniczone do wskazania charakteru publikowanych treści, gdzie główną osią wyводу staje się podział na zawartość o charakterze informacyjnym i publicystycznym. W badaniu nie uwzględniono dodatkowych czynników analizy treści, takich jak na przykład temat czy ważność newsa. Podobnie w przypadku ciekawej analizy promowanych kanałów komunikacji, strategii „klonowania” i liczby zaobserwowanych przykładów promocji Autor nie podejmuje szerokiej dyskusji na temat potencjalnego wpływu czynników związanych z czasem publikacji i popularnością profili mediów i dziennikarzy w mediach społecznościowych. Warto byłoby zbadać, w jaki sposób popularność Twittera, Facebooka czy YouTube wpływała na decyzję o „klonowaniu” lub promocji wybranych treści? W rezultacie wyniki badań odpowiadają na zadane w rozdziale empirycznym pytania badawcze, choć nie wyczerpują tematu praktyki dziennikarskiej.

Broni się tutaj podkreślana wielokrotnie świadomość Autora o wprowadzonych ograniczeniach i użyteczność badań dla weryfikacji postawionych hipotez badawczych. W podsumowaniu badań empirycznych Autor argumentuje, że „celem prowadzonej analizy nie było generalizowanie i wysnuwanie wniosków mających zastosowanie na poziomie generalnym. Podjęte badanie, ukierunkowane metodologicznie i empirycznie przy pomocy założeń badawczych, ma jedynie wymiar diagnostyczny i dotyczy określonego obszaru praktyk dziennikarskich” (s. 255). Z tego punktu widzenia przeprowadzone badanie można potraktować jako materiał do dalszych badań w zakresie efektów i dynamiki współczesnych zmian w dziennikarstwie.

Konkluzja

Podsumowując, mgr Paweł Łocić przygotował wymagającą dużej odwagi i determinacji pracę o wybranych aspektach współczesnych zmian w dziennikarstwie. Pozytywnie oceniam próbę podjęcia dyskusji nad pojęciem nowych mediów i praktyki dziennikarskiej, dostrzegając jednak ograniczenia wynikające z aparatury pojęciowej i metodologii. Na pozytywną ocenę zasługuje empiryczny charakter pracy i wyniki badań ilościowych, które mogą być traktowane jako podstawa i materiał do pogłębionych analiz praktyk dziennikarskich w nowych mediach. Dodatkowo, konstrukcja pracy, konsekwencja i logika prowadzonego wywodu pozwalają na sformułowanie pozytywnej oceny końcowej. Wniosuję tym samym o dopuszczenie mgr Pawła Łocicia do kolejnych etapów przewodu doktorskiego.

Michał Głowacki